

“Pontus Meselesi Adlı Kitabın Hazırlanış Süreci”

Yılmaz KURT*

Pontus Meselesi adını taşıyan belgesel kitap Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından hazırlanmış ilk belgesel yayınlardan birisidir. Eser yeni harflere sadeleştirme ile ve sadeleştirme yapılmaksızın iki ayrı yayınlara kazandırılmış bulunmaktadır¹. Belgesel bir kitap olması bakımından akademik dünyada en çok başvuru alan eserlerden birisi olmuştur. Sadeleştirme ile bugünkü Türkçemize kazandırılan eserin tam künyesi şu şekildedir:

Pontus Meselesi, Yayına Hazırlayan: Dr. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 68, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Matbuat Müdüriyet-i Umumîsi tarafından belgelere dayanılarak hazırlanmıştır. Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1922, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1995, ISBN 975-7479-40-3, X+ 454 sayfa.

Pontus Meselesi adlı bu kitabın Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile hazırlanmış olması ona ayrı bir değer kazandırmaktadır².

Pontus Meselesi genel kategoride devlet tarafından hazırlanmış *Mavi Kitap*, *Beyaz Kitap* türünden resmî bir kitaptır. Kitabın devletin emir ve direktifleri ile hazırlanmış olması onun içeriği konusunda bir kuşkuyla akla getirmekteyse de bu durum, sunulan resmî belgelerin ortaya koyduğu gerçeği hiçbir zaman değiştirmez. Kitapta yer alan belgeler devletin resmî belgeleridir. Bu belgelerin otantikliği konusunda da bugüne kadar aleyhte ciddî olarak bilimsel bir eleştiri yapılmamıştır.

Kitap, Pontusçu Rum çetelerin amaçlarını, çalışma şekillerini, yaptıkları cinayetleri, zulüm ve haksızlıkları belgeleriyle ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Pontus isyanı konusunda bir araştırma ve inceleme yapmak amaçlanmadığından dolayı çatışmalar sırasında ölen veya mahkemeler tarafından ölüme mahkûm edilen Rumlarla ilgili bir bilgi verilmemiştir. Meseleye kitabın hazırlanış amacı doğrultusunda bakıldığında yapılan işlem son derece normal görülebilir.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.
E.Mail: yilmazkurt2002@yahoo.com

¹ *Pontus Meselesi*’nin sadeleştirme yapılmadan yayını Yusuf Gedikli tarafından yapılmıştır: Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, 2. Bs., İz Yayıncılık, İstanbul 2009.

² Özhan Öztürk, *Pontus Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Genesis Kitap, Ankara 2011, s. 403.

Pontus Meselesi adlı bu belgesel kitap Lozan görüşmelerinde Türk tezini delegelere ve bütün dünya kamuoyuna anlatabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Kitabın kongre sırasında delegelere ve dünya kamuoyuna dağıtılması amaçlandığından bir an önce yetiştirilmesi için 4 ayrı bölüm halinde bastırılmış ve sonradan tek cilt haline getirilmiştir. Bu sebeple kitabın Arap harfleriyle olan orijinal baskısında 4 ayrı bölüm kendi içerisinde ayrı olarak numaralanmıştır³.

Kitapta 4 ayrı bölümünün kimler tarafından hazırlandığı belirtilmemiştir. Ancak daha sonra “Pontus Mezalimi” başlığını taşıyan bölümün İsmail Habib Sevük tarafından kaleme alındığı Zeki Gezer’e dayandırılarak öne sürülmüştür⁴.

Biz bu tebliği hazırlarken Atatürk’ün *Pontus Meselesi* adlı kitabın hazırlanması için verdiği bir emri veya direktifi bulabilmeyi ümit etmiştik. Ancak bugüne kadar bu arzumuzu gerçekleştirecek belgeyi maalesef bulabilmiş değiliz. Bu sebeple tebliğimizde zorunlu olarak “TBMM Tarafından Hazırlanan Pontus Meselesi Adlı Kitap” isimli çalışmamızı kullanmak zorunda kaldık⁵.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde bulabildiğimiz Pontus Meselesi ile ilgili 20 kadar belge arasında Pontusçu Rumların yapmış olduğu katliamlarla ilgili aradığımız belgeler bulunmamaktadır. *Pontus Meselesi* adlı kitabın hazırlanış süreci ile ilgili bir belgeye de maalesef rastlayamadık⁶. Son yıllarda Trabzon Ortahisar Belediyesitarafından hizmete açılan Ortahisar Tarih Müzesi’nde bulunan 5.000’den fazla belge içerisinde önemli görülenlerden bir kısmı değerli akademisyenler Mesut Çapa ve Veysel Usta tarafından tıpkıbasımlarıyla birlikte yayımlanmıştır⁷. Bu belgeler 1919-1921 dönemine ait Pontus faaliyetlerinin aydınlatılması bakımından önemlidir.

ATASE Arşivi’nin dijitalleştirilmesi için çalışmalar ihale aşamasına gelmiştir. ATASE Arşivi’nde veya Dışişleri Bakanlığı Arşivi’nde bununla ilgili bilgi ve belgelere ulaşabilme ümidimizi halen korumaktayız. *Pontus Meselesi*, Lozan görüşmeleri öncesinde Avrupa kamuoyunu bilgilendirmek için hazırlanmış olduğundan Lozan görüşmelerinin ve yazışmalarının saklandığı Dışişleri Bakanlığı Arşivi’nde bununla ilgili belge bulunması ihtimali çok daha yüksektir.

³ Yılmaz Kurt, “TBMM Tarafından Hazırlanan Pontus Meselesi Adlı Kitap”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Editör: Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s.297- 306.

⁴ Y. Gedikli, *Pontus Meselesi*, Önsöz, s. 11.

⁵ Y. Kurt, “TBMM Tarafından Hazırlanan Pontus Meselesi Adlı Kitap”, s. 297- 306.

⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi Müdürü Muhammed Safi’ye ve eski öğrencilerimizden Uzman Emine Kıran’a arşiv çalışmalarımıza katkılarından dolayı teşekkür ederim.

⁷ Mesut Çapa- Veysel Usta, *Ortahisar Tarih Müzesi Arşivi Belgelerinde Pontus Meselesi*, Ortahisar Belediyesi Tarih Müzesi Yayınları, No:1, İstanbul 2017.

Pontus Meselesi halk için değil, Lozan görüşmelerinde belge sunmak için hazırlandığından baskı adedinin fazla tutulmadığı anlaşılıyor.

Pontus Meselesi, yine aynı resmî amaçlarla dönemin diplomatik dili olan Fransızca'ya çevrildi ve 1923 yılında yayımlandı⁸. Ancak bu Fransızca nüsha daha da az sayıda bastırıldı. 1991 yılında sadece Milli Kütüphane kayıtlarında ve bir adet bulunan bu nüshadan yer adlarının doğru okunabilmesi için yararlandık. Kitabın 4 ayrı kişi veya 4 ayrı heyet tarafından hazırlanmış olması yer adlarının farklı şekillerde okunmasına sebep olmuştur. Fransızca nüsha da, Türkçe nüshadan çevirildiği için aynı yanlışlıklar Fransızca nüshada da tekrarlanmıştır.

1922'lerin dar ekonomik imkânları içerisinde çok az sayıda bastırılabilen *Pontus Meselesi* kitabı devlet kütüphanelerine bile konulamadı. Daha sonraki yıllarda ise Türk-Yunan dostluğunu yaşatabilmek amacıyla bir daha ele alınmadı ve unutulup gitti.

1980'li yıllara gelinceye kadar devletin tarihe bakışı Ermeni ve Pontus Meselesi için aynı idi: "Olay tarihe mal olmuştur, onu yeniden gündeme taşımak gerekmez". Bir başka ifadeyle "Bizim Ermeni meselesi diye bir meselemiz yoktur. "Pontus diye bir meselemiz ise hiç yoktur". 1980'li yıllara kadar bu şekilde gelindi. Ne zaman ki Ermeni çeteleri 22. Dışişleri Bakanlığı mensubumuzu şehit ettiler, işte o zaman kafamızı kumdan çıkarmak gerektiğini anlayabildik.

Yunanistan'ın Megalo-İdea'sı hız kesmeden devam edince Pontusçu faaliyetlere karşı bir takım tedbirler almak gerektiğine inandık. İşte 1922 yılında Atatürk'ün emriyle bastırılan bu belgesel kitap ancak 73 sene sonra bu zorlamalar karşısında yeni harflere çevrilerek yeniden yayınlanabildi.

Kitabın yeni harflerle yayınlanmasında YÖK, koordinatörlük görevi üstlendi. Kitabın basılmasında o zaman Devlet Arşivleri Genel Müdürü olarak görev yapan Sayın Yusuf Sarıncay'ın çabaları etkin oldu.

Dönemin TBMM Başkanı Sayın Hüsamettin Cindoruk, eser Türkiye Millet Meclisi'nin ilk yayınlarından birisi olduğu için, TBMM'nin açılışının 75. yılı etkinlikleri çerçevesinde konuyu sahiplendi ve kitabın basımı bu sayede gerçekleşti. Sayın Cindoruk'un kitaba yazdığı Önsöz yazısının son paragrafı sanki devletin genel tavrını yansıtır gibidir:

"Bu kitabın yeni yazı ve dilde basımı siyasal bir nedene dayanmıyor. Yeni çatışmalar, tartışmalar da amaçlamıyoruz. Sadece bilim dünyasına, araştırmacılara ve kamuoyuna bilgi tazelemesi gerçekleştirmek dileğindedir".

⁸ *La Question du Pont-Euxin (Pontus)*, Constantinople 1923, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 397, S. 8°

İşte kesin bir dış siyaset çizgisi izlenmeyince, bir belgesel yayın bile bu kadar çekingen bir üslup ile yapılıyordu. Oysa kırmak, kızdırmak istemediğimiz Yunanistan kendi parlamentosunda 19 Mayıs'ın soykırım günü olarak kabulü için önergeler veriyor, Selanik'te Pontus Soykırım Anıtı açılmasına resmi kutlama mesajları ile katılıyor ve bütün bunları yaparken komşumuz Türkiye kırılacak mı, üzülecek mi diye hiç düşünmüyordu⁹.

Pontusçu Rumlar ve yandaşları bu resmi teşvikler sayesinde dünyanın her tarafında dernek ve vakıflar kurarak kendilerini mazlum olarak göstermeye çalışıyorlar. Bu çerçevede Yunanistan'da 102, Almanya'da 31, ABD'de 27 olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde 179 dernek ve vakıf kurduran Yunanistan, kendi Megalo Idea ve Helenizm hayallerini Pontus üzerinden devam ettirmekte hiçbir sakınca görmezken, Türk yetkilileri aşırı bir hassasiyetle kendisini savunmakta bile tereddüt göstermektedir. İşte *Pontus Meselesi* kitabının 73 yıl sonra bastırılabilmesinin en büyük sebebi bu aşırı hassasiyettir.

Pontus Meselesi'ni sürekli olarak Türkiye aleyhinde bir propaganda aracı olarak kullanan Yunanistan'a karşı alınacak tedbirler konusunda Hamit Pehlivanlı'nın ileri sürmüş olduğu 7 maddelik önerilere aynen katıldığımızı belirtmek isterim¹⁰.

2010 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda *Pontus Meselesi* kitabının arşiv belgelerinin yeni numaraları ve tıpkıbasımı ile yeniden basılması için bir toplantı düzenlendi. Bu toplantının gerekçesi, Atatürk tarafından hazırlanmış olan kitapta kullanılan belgelerin arşiv kayıt numaralarının olmaması sebebiyle dünya kamuoyunda yeteri kadar güven vermiyor olması idi.

1921 yılında olayların üzerinden henüz birkaç yıl geçmiş ve bu tutanak ve belgelerin çoğu henüz arşiv belgesi hüviyeti kazanmamıştı. Bugün aradan 100 yıla yakın bir zaman geçmiştir. Bu kitapta kullanılan belgelerin tamamı devletin arşivlerine girmiş ve bir dosya ve gömlek numarası almıştır. Şimdi yapılması gerek iş bu belgeleri arşivden bulup dosya ve gömlek numaralarını (küyelerini) ilgili belgenin altına dipnot olarak vermektir. Bunu yaptığımızda tarafsız bilim insanları belgeyi bilimsel ölçütlere uygun olarak değerlendireceklerdir. Son yıllarda Hadiye Yılmaz tarafından yapılmış olan bir Yüksek Lisans tezinde, *Pontus Meselesi* adlı kitapta yer alan belgelerden bir kısmına ATESE Arşivi'nden ulaşılmış ve tezde küyeleri verilmiştir. Ancak kullanılan belgelerin çoğunun kaynağı yine *Pontus Meselesi* adlı kitap olmuştur. Bir örnek olmak üzere Amasya sancağında Pontusçu Rumların giriştikleri zulümler ile ilgili belgeyi verebiliriz:

⁹ Milliyet, 19 Mayıs 2006, "Parlamentoda Pontus Töreni".

¹⁰ Hamit Pehlivanlı, "Tarihi Perspektif İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri", *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1999. (*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X/ 29, (1994), s. 376- 377. Aynı makale için bkz.: *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, Ankara 1999).

“Amasya sancağında da Rum eşkıyanın Müslüman ahaliye çeşitli şekillerde zulmettiği hakkında pek çok haber gelmektedir¹¹.

Aynı günlerde Beykoz köyünden iki kişi öldürülmüş, Ladik’in Susuz köyünden Amasya’ya gelmekte olan Ali Çavuş’un karısına tecavüz edilmiştir”¹².

Yunanlılar Anadolu’yu işgallerini kolaylaştırmak için Karadeniz bölgesindeki Osmanlı vatandaşı olan Rum’ları isyan için kışkırttılar¹³. Ancak 1921 yılından sonra TBMM Hükümeti’nin başarıları üzerine Trabzon Rum Cemaati adına Londra görüşmelerine katılan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey’e bağlılıklarını ve kendisini tam yetkili olarak gördüklerine dair dilekçe sundular. 1922 yılında ise Maçka ve köylerinde yaşayan 30 muhtar ve 28 papaz Anadolu’da Hıristiyan halka mezalim yapıldığı yolundaki Babel’in iddialarını yalanlayan bir protesto yazısı yayınladılar¹⁴. Bütün bu çabalar Rum/Ortodoks Patrikhanesi’nin İstanbul’dan çıkarılmaması içindi. Lozan’da Türk tarafı Patrikhane’nin İstanbul’dan çıkarılması tezini savundu ise de kesin bir muhalefetle karşılaştığı için bu teklifini geri çekmek zorunda kaldı¹⁵.

Bilim haysiyeti olan aydınlar meseleye objektif olarak baksalar da peşin hükümlü siyasetçiler, taraflı akademisyenler, taraflı gazeteciler kendi gerçeklerini tekrarlamayı tercih edeceklerdir. Buna rağmen bize yakışan doğru olanı yapmaktır. Ermeni Meselesi’nde Türk tezini dünyaya anlatamadığımız için pek çok devlet bugün Ermeni Soykırımını tezini kabul etmiş görünmektedir.

Aynı hatanın *Pontus Meselesi*’nde tekrarlanmaması için yurt içinde yapılan yayınlar yeterli değildir. Türk tezini dünya kamuoyuna anlatmak için İngilizce yayın yapmak zorundayız. *Pontus Meselesi* kitabını bugüne kadar İngilizce olarak yayınlamamış olmamızın hiçbir haklı mazereti yoktur.

EKLER:1. *Pontus Meselesi*

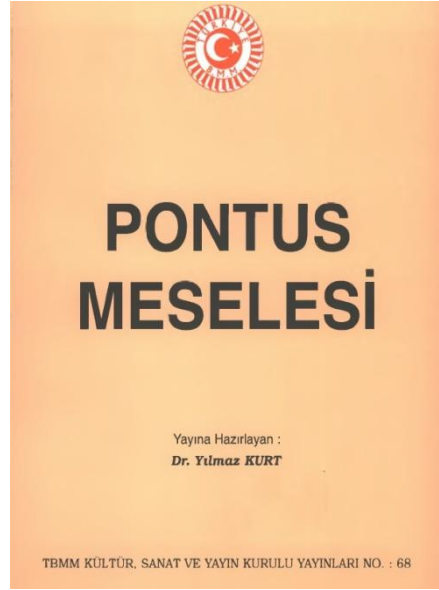
¹¹ ATASE, ISH, K:16, G:33; *Pontus Meselesi*, s.266.

¹² Hadiye Yılmaz, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, İstanbul 2008, Marmara Üniversitesi basılmamış YL Tezi; tez 2016 yılında kitap olarak basılmıştır: Hadiye Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, Dergah Yayınları, İstanbul 2016.

¹³ Selahattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, c.IV, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1974, s. 90-92.

¹⁴ Mesut Çapa, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Pontuscu Rumlara Karşı Aldığı Tedbirler”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Editör: Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s. 416- 417. (s. 409- 424).

¹⁵ Bu konuda çok önemli bir çalışma için bkz.: Ramazan Erhan Güllü, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi (1921- 1923)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

EKLER: 2. *La Question du Pont- Euxin.*

